

m. B. Arx et Palatium Regium. C. Templum olim Duce Virginis nunc Moskita. D. Colles vineferi. E. P.
Barbarum, ac temerarium, ad omne audax facinus perpetrandum paratum. P.
salutiores apparent. de quibus lege plura in descriptio

Közösség, életmód, kultúra
Narratívák a kora újkorból

A kora újkorral foglalkozó
doktoranduszok
2023. évi
konferenciája

2023. április 19-21.
Szombathely

2023.04.20. (csütörtök)

09:00 – 10:30 **EGYHÁZTÖRTÉNET, VALLÁSOSSÁG** szekció

Helyszín: Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Egyetemi Központ (ELTE SEK) Forrásközpont Konferenciaterem

Szekcióelnök: Rétfalvi Balázs

Levéltáros, gyűjteményvezető, Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár

Külső tudományos munkatárs, Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport

Gulyás Kristóf: *Adalékok a 18. századi barokk vallásosság történetéhez – Moson vármegye vallástörténeti iratai elemzésének néhány tanulsága*

PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Medgyesy S. Norbert

A vármegyei levéltárak vallás- és egyháztörténeti iratanyagának fontosságára számos történész – többek között Gőzsy Zoltán, a Pécsi Tudományegyetem habilitált docense – felhívta már a figyelmet. Moson vármegye esetében ez a megállapítás két okból is fontos: egyrészt a vármegyei levéltár állományában számos vallástörténeti dokumentum fennmaradt, másrészt a Győri Egyházmegyei Levéltár mosoni főesperesi kerületre vonatkozó 18. századi vizitációs anyaga (mely általános közvélekedés szerint a legteljesebb áttekintést tudja nyújtani egy adott terület vallásosságáról) egy kivételével elveszett, vagy lappang. Előadásomnak kettős célja van. Elsődlegesen az, hogy leíró jellegű adatelemzésen keresztül betekintést nyújtsak a vármegye 18. századi vallási életébe, másodsorban az, hogy egy-egy példán keresztül felvillantsam az adatok és iratanyag értelmezésének lehetséges módjait. Be kívánom mutatni a történeti földrajzi módszertan alkalmazásának lehetőségét és az eredményekből levonható következtetéseket; valamint az olyan történelemelméleti modellek megfeleltethetőségének lehetőségére is kitérek, mint a Gerhard Oestreich által kidolgozott társadalmi fegyelmelés (Sozialdisziplinierung) modellje.

Additions to the history of 18th century Baroque religiosity – Some lessons from the analysis of the religious history documents of the Moson county

The importance of the religious and church history records of the county archives has already pointed out by several historians. In the case of Moson County, this is important for two reasons: firstly, a number of documents have survived in the archives of Moson, and secondly, all but one of the 18th century visitation records of the Győr Diocesan Archives for the Moson Archdeaconry District have lost or are in abeyance. The purpose of my presentation is twofold. Firstly, to provide an insight into the religious life of the county in the 18th century through a descriptive analysis of the data, Secondly, to illustrate through examples some possible way of interpreting the data.

Rakonczay Rita: *A hit lángja – A reformáció megjelenése a magyarországi kályhaművészetben*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Mordovin Maxim

A „reformáció kályhái” Németországban már szinte önálló kutatási irányzatot alkotnak a kora újkorral foglalkozók körében. Ez a téma főleg Wittenbergben és környékén népszerű, ahol Luther 1517-ben kihirdette a téziseit. Ezt követően számos olyan kályhacsempe készült, amelyen a

reformáció tanításai jelentek meg, vagy akár Luther képmása. De vajon ezek a kályhacsempék a tulajdonosaik vallásosságának leképeződései vagy csupán a kortárs művészet hordozói, amelyre a protestantizmus is rányomta bélyegét? Német nyelvterületeken már számtalan kályhacsempe leletegyüttes elemzésével próbálták a kérdésre választ kapni.

Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy mi a helyzet a magyarországi kályhaművészetben? A Magyar Királyság a 16. században egy igen komplex képet mutat. A három részre szakadt ország egyes területein szinte önálló fejlődést és lokális motívumokat figyelhetünk meg. Ezek a regionális eltérések háttérbe szorították a vallásosság lecsapódásának kérdéskörét. Míg a katolikus Habsburgok törekvései nyomán az ország északi része a 17. században többségében rekatolizált, Erdélyben már 1568-ban vallásszabadságot hirdettek. Mennyire követhető mindez nyomon a kályhaművészetben? Következtethetünk-e a kályhás leletanyagokból a tulajdonos hitére? Megfigyelhető-e markáns különbség a katolikus és a protestáns főúrak kályháin? Különbséget lehet-e tenni a kálvinista és a lutheri reformáció kályhacsempéi között?

Az északnyugat-magyarországi országrész különleges a téma szempontjából, mert a földrajzi közelség okán a területet jobban befolyásolta a német nyelvterületek kályhássága. A Hódolt-ság ugyanakkor már nem terjedt ki ideig, így egy sajátos, lokális és a nyugati befolyást is hordozó kályhaművészet fejlődött ki a régióban.

The Flame of Faith – The Appearance of the Reformation in Hungarian Stove Art

In the German-speaking regions, the „Archaeology of the Reformation” has grown into an almost independent research trend. The doctrines of the Reformation, especially the iconographical representation, appeared in all areas of the arts – even on stove tiles. The thoughts of the Reformation are not markedly noticeable in Hungarian stove art, but in the northwestern part of the country are finds that adapt to the Western trends.

Jarmalov Rezső: Püspökségalapítások Otrokocsi Fóris Ferenc *Historia Ecclesiastica Hungarorum* című művében

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Tóth Gergely

Otrokocsi Fóris Ferenc (1648–1718), az egykori gályarabságra ítélt református lelkész, majd 1694-es katolizálása után nagyszombati egyetemi tanár, a századforduló táján elkezdte megírni nagy magyar egyháztörténeti munkáját, a *Historia Ecclesiastica Hungarorum*-ot. Kutatásaink során feltártam a mű keletkezéstörténetét, és a fennmaradt kéziratok egymáshoz való viszonyát. Otrokocsi ezen műve részlegesen maradt fenn, és egyelőre meggyőzően azt sem lehet bizonyítani, hogy vajon be tudta-e fejezni a nagy opust, vagy 1718-ban bekövetkezett halála megakadályozta ebben. Előadásomban igyekszem bemutatni a *Historia* szerkezetét, azaz, hogy a rimaszécsi tudós milyen főbb problémafelvetések mentén halad előre a műben. A *Historiáról* tudjuk, hogy nem az inchoferi és baroniusi hagyományokat követő annalista történetírói munka, hanem egy lineáris időrendben, de nem évenként haladó, a magyar egyháztörténetet és a magyar világi történetet párhuzamosan leíró mű. Az előadás során leginkább a 11. századra fogok koncentrálni és igyekszem bemutatni, hogy Otrokocsi mit ír a szent királyok, I. István, és I. László által alapított püspökségekről, milyen külföldi és hazai forrásokat használ fel az ezen egyháztörténeti szempontból rendkívül fontos és máig sok vitára okot adó események bemutatásához, valamint, hogy ő maga mit tesz hozzá az eseménytörténethez. Az istváni és lászlói püspökség-alapítások elengedhetetlen alapjai voltak a magyarországi katolikus egyház megszilárdulásának, és külön érdekes lehet, hogy miként vélekedik erről egy olyan teológus, aki rendkívül felkészült, nagytudású és messzemenően problémaérzékeny.

Otrokocsi Főrıs Ferenc (1648–1718) the late condemned protestant clerk, and later university professor started to write his opus magnum about the Hungarian church history, titled *Historia Ecclesiastica Hungarorum*. In our presentation we would like to delineate the structure of his work, focused on the bishopric-establishments by the holy kings of the 11th century, Stephan I and László I. These establishments were the base of the consolidation of the Hungarian Catholic Church, therefore it is very interesting to know how Otrokocsi reflected on these occasions.

09:00 – 10:30 **EURÓPÁN KÍVÜLI VILÁG, DIPLOMÁCIA** szekció
Helyszín: Magyar Nemzeti Levéltár Vas Vármegyei Levéltára (MNL VaVL) Előadóterem
Szekcióelnök: Dr. Kármán Gábor
Tudományos főmunkatárs, ELKH BTK Történeti Intézet, Kora újkori osztály

Gillich Olivér: *Diplomáciai ajándékok a Habsburg–Oszmán kapcsolatokban. Esettanulmány Friedrich von Breuner konstantinápolyi követsége idejéről*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Fazekas István

A 16. század elejétől kezdődően az európai államok közötti diplomáciai kapcsolatok egyre intenzívebbé váltak, ami az állandó követségek létrehozását eredményezte. Az egyik legfontosabb helyszín Konstantinápoly volt, ugyanis a kora újkorban egyedülálló módon az összes európai államnak volt itt állandó követsége. A Habsburg Monarchia uralkodói a 16. század közepétől fogva küldtek állandó követeket az oszmán fővárosba. A kezdeti nehézségek után az 1568-ban megkötött drinápolyi békének köszönhetően sikerült stabil alapokra helyezni a Habsburgok állandó követségének intézményét, és a rendszer a tizenöt éves háború (1591–1606) kitöréséig fenn is maradt. Erre az időszakra esik Friedrich von Breuner követi megbízatása (1581–1583) is. Előadásomban az ő hivatalba lépése idején lezajlott diplomáciai ajándékozási aktusokat kívánom bemutatni, melyekhez az elsődleges forrásokat a követ által Bécsbe küldött jelentések képezik. Egy új állandó követ Konstantinápolyba érkezése, illetve a korábbi követ kivonulása kiemelt ceremonális eseménynek számított. Az ünnepségek fénypontja a szultáni udvarba – a Fényes Portára – való bevonulás volt, amihez hozzátartozott az ajándékok átadása a szultán, valamint az oszmán főemberek számára. Az ajándékok egyik fele készpénz, míg a másik fele konkrét tárgyi javak voltak. Fontos kiemelni, hogy nem csak a szultán és a főemberei részesültek ajándékokban, hanem a leköszönő követ is, akit viszont a szultán tüntetett ki ajándékokkal. Előadásomban tehát az 1581-es év első felének követváltását és annak nehézségeit kívánom bemutatni, mivel az ekkor kibontakozó diplomáciai bonyodalmaknak nem kis köze volt a császár által küldött ajándékokhoz.

Diplomatic gifts in Habsburg–Ottoman relations. Case study of Friedrich von Breuner's embassy in Constantinople

The diplomatic gifts were one of the most important parts of the Habsburg–Ottoman relations in 16–17th centuries. The Habsburg Emperor had to send regularly gifts to the Sultan, which were delivered from Vienna to Constantinople by permanent or special envoys. One of the part of gifts were usually money, the other part were valuable ornaments. From 1581 to 1583 Friedrich von Breuner served in Constantinople as a permanent envoy of Habsburg Monarchy. I'm going to present about his tenure of office and his problems with the diplomatic gifts.

Sinka Viktor Róbert: *Habsburg követségek a Portán: diplomáciai érintkezés fejlődése a kora újkori konstantinápolyi követségek tevékenysége alatt*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Fazekas István

Az előadás a Habsburg–Oszmán diplomáciai érintkezés fejlődését tekinti át a kora újkori konstantinápolyi Habsburg követségek vizsgálatán keresztül. A ceremoniális rendszer kifinomulása elengedhetetlen volt a császári követek számára, hogy boldogulni tudjanak a keleti diplomácia útvesztőjében. A kora újkorban az állandó konstantinápolyi követségek megjelenésével a diplomatahivatás professzionalizálódott, ami a Habsburg–Oszmán diplomáciai érintkezés kifinomulásához is vezetett. A konstantinápolyi Habsburg követek, Friedrich von Kreckwitz, Johann Ludwig von Kuefstein, Walter von Leslie jelentései, valamint Ungnad David, Maximilian Brandstetter és Wratislav Vencel naplói alapján kerül bemutatásra a Habsburg–Oszmán diplomáciai protokollrendszer fejlődése a 16–17. század folyamán. A 16. században a szultáni szeráj nem szívesen látta az európai követeket. A nyugati diplomaták nehezen tudtak kiigazodni a keleti diplomáciai érintkezési szokásokban, amiből gyakran komoly problémák születtek. A tizenöt-éves háborút követően mind a Habsburg, mind az oszmán fél tartós békére törekedett, ami nagyban hozzájárult a diplomáciai érintkezés fejlődéséhez. A 17. század közepére egy kölcsönös tiszteleten alapuló udvariasság, szokások és protokollszabályzatot pontosan követő diplomáciai érintkezés, ceremóniarendszer alakult ki, melyet már a gyakorlatban is sikeresen tudtak alkalmazni a császári követek. A Habsburg–Oszmán diplomáciai érintkezés fejlődésének behatóbb vizsgálatával betekintést nyerhetünk a világi vezetők döntéshozatalába, hírszerzés rendszerébe, információszerezés fejlődésébe, jelentőségébe. A diplomáciai érintkezés kifinomulásával a Habsburg–Oszmán kapcsolatok megváltozását is megfigyelhetjük, hiszen a 17. század nagy részében mindkét hatalom célja a kölcsönös béke fenntartása volt. A diplomáciai ceremóniák az uralkodók hatalmi harcainak fontos színterei, melynek vizsgálatával a nemzetközi politikába is betekintést nyerhetünk.

Habsburg Embassies at the Ottoman Porta: the development of diplomatic contacts during the early modern Constantinople embassies

The Habsburg–Ottoman diplomatic protocol system slowly developed in the early modern time period. The presentation focuses on the diplomatic protocol system development between the Habsburg monarchy and the Ottoman Empire through the Habsburg embassies in Constantinople in the 16th and 17th centuries.

Németh Fruzsina Alexandra: *A falnak is füle van: egy iraki kurdisztáni erőd története az építészeti részletek vizsgálatán keresztül*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Kalla Gábor

A kurdok középkori és kora újkori története sok megválaszolatlan kérdéssel van tele, melynek okát a töredékes forrásanyag mellett, a történészek és régészek oldaláról eddig mutatott alacsony érdeklődésben kell keresnünk. Annak ellenére, hogy a kurd etnikum által lakott hegyvidéki területek a történelem folyamán kiemelkedő szerepet játszottak a régió nagyhatalmi viszonyainak alakításában, mint egy közöttük húzóó határvidék, mindezidáig elenyésző számú történeti munka foglalkozott ezek hányattatott kora újkori évszázadaival. Ezen a területen fekszik Grdi Tle mesterséges településdombja, ami a 12. századtól egészen a 20. századig egy fontos

és kiemelkedő szerepet játszó lelőhely volt a körülötte elterülő mikro régióban, a Ránja-síkságon. Történeti források hiányában a régészeti és néprajzi kutatások felértékelődnek, hiszen ezek módszereivel lehetőség nyílik a településtörténet felvázolására. Jelen előadásomban a település erődjéből ismert épületeket szeretném bemutatni, melyek elemzésén keresztül következtetéseket vonhatunk le az építészeti jellegzetességeken túl a település jellegének, topográfiai helyzetének és a környék hierarchiájában betöltött szerepének változásairól. Az azonosítható fókuszpontok és ezek mozgása informál minket a lelőhely funkciójáról, és az abban bekövetkező változásokról, melyek sok esetben külső történések és nyomás hatására következtek be. Továbbá használati zónák azonosításával lehetőség nyílik a helyi lakosság életmódjának és elsődleges tevékenységeinek megismerésére is. Mindemellett pedig az épületek párhuzamai és kapcsolatai megmutatják, hogyan illeszkedett bele a lelőhely a kurd és törökök által uralt terület építészeti tradíciójába, ezzel felvázolva a kulturális kapcsolatokat és utalva a népesség etnikai kapcsolataira. Ezen adatok segítségével lehetőségünk nyílik, hogy közelebbről megismerhessük és megérthessük ennek a hegyek között elrejtett településnek a történetét, aminek segítségével a Ránja-síkság oszmán kora is világosabbá válhat számunkra.

The wall has ears: the story of a Kurdish fortress in Iraq through an examination of architectural details

The Ottoman period site of Grdi Tle, situated on the Rania Plain, in Iraqi Kurdistan, was inhabited between the 12th and the 20th centuries. The unknown history of this region can be investigated through the tradition and changes of architecture and the diverse use of buildings and premises. The study of the architectural remains may answer our main questions about settlement history, the changes in the nature of the site and its use.

10:45–12:15 **BÍRÓK, JOGTÖRTÉNET** szekció

Helyszín: ELTE SEK Forrásközpont Konferenciaterem

Szekcióelnök: Dr. Kóta Péter

Igazgatóhelyettes, főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Vas Vármegyei Levéltára

Bachus Dóra: *Megjegyzések a Mohács utáni hatalmaskodási perekhez – A Rakovszky–Kolecsánszky ügy*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Oborni Teréz

Rakovszky György a nádori helytartó Révay Ferenc familiárisaként és I. Ferdinánd királyi tanácsosaként sok szállal kötődött a Habsburg–kormányzathoz. Révay alatt ő szolgált 1536-tól Turóc megye alispánjaként, és 1542-től a nádori helytartó helyetteseként. Neve felbukkant a részgyűléseken, követségek tagjaként, megjárta Speyert, Lengyelországot, és képviselte királyát, I. Ferdinándot a Jagelló Izabellával, majd a II. Jánossal folytatott tárgyalások során is. Azonban – akárcsak legtöbb kortársa – ő sem volt mentes a hatalmaskodás bűnétől. A Slovenský Národný Archív Rakovszky-levéltárában megőrizték egy jól nyomon követhető hatalmaskodási per dokumentumait, amelyek szerint Rakovszky György 1552-ben összetűzésbe keveredett a tótprónai Kolecsánszky Györggyel, aminek következtében elfogatta és fogva tartotta, ráadásul a konfliktus során egy jobbagy is életét veszítette. Rakovszkyt az ügyben elmarasztalták és fővesztésre ítélték. Az éveken át tartó pereskedésnek végül 1558-ban I. Ferdinánd vetett véget, aki megkegyelmezett az őt híven szolgáló Rakovszkynak érdemeire való tekintettel és utasította a vonakodó Kolecsánszkyt a vérdíj elfogadására. Az eset nagy port kavart, az 1559. évi pozsonyi országgyűlésen

is külön tárgyalták az ügyet. Tringli István kutatásaiból már tudhatjuk, hogy a rablólovag, az ököljog, vagy a feudális anarchia kifejezések mára elavulttá váltak, és a hatalmaskodások mögött összetettebb történetek álltak, ráadásul pont egy olyan időszakról van szó, amikor megtorpant a hatalmaskodás kriminalizálása a polgárháború és az állandó hadiállapot következtében. A per ismertetéséből fontos információkat nyerhetünk Turóc megye életére, társadalomtörténeti kérdésekre, a három részre szakadt Magyar Királyság gyakorlati jogszolgáltatásának történetére egyaránt. Egyúttal más hasonló jellegű hatalmaskodásokkal összevetve választ keresek arra a kérdésre is, mekkora szerepe volt az udvari informális érdekérvényesítésnek a kegyelem és a kedvező elbírálás elnyerésében?

Comments on the feuding trials after Mohács – The Rakovszky–Kolecsánszky case

György Rakovszky was a less-known but a prominent figure of the Hungarian jurists in the 16th century. He served Ferenc Révay as his vicecomes in Turóc County, later on, as his vicepropalatinus, and he was a loyal servant to Ferdinand I. as well. In 1552 he committed a crime against György Kolecsánszky of Tótpróna, which is called feuding. The trial lasted for six years. The detailed introduction of the case reveals important information about the county life in Turóc, the Hungarian society during a turbulent period, and also the administration of justice. At the same time, in comparison with other similar trials and cases, I also examine the role of informal lobbying at the royal court in winning the case or obtaining a pardon.

Rácz Balázs Viktor: *Zálogjogi jogviszonyokból eredő igényérvényesítés az erdélyi bíróságok előtt*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Oborni Teréz

Annak ellenére, hogy a zálogügyletek a kora újkor leggyakoribb jogügyletei voltak és a különféle történeti résztémák kutatói rendre fel is használják őket különféle társadalom-, gazdaság-, család-, birtok- vagy helytörténeti kutatásaik során, magáról a zálogjogról alkotott ismereteink még mindig meglehetősen hiányosak. Jelen előadás egy speciális kérdéskörre, a zálogjogi jogviszonyokból eredő igényérvényesítés lehetőségeire koncentrálni kíván némileg hozzájárulni a jogintézmény pontosabb megértéséhez. Bár ideális esetben a zálogügyletből minden fél profitálhatott – vagyis az adós készpénzhez juthatott, a hitelező pedig élvezhette a zálogba vett jószág hasznait –, a felek érdekellentéte mégis gyakorta vezetett hozzánk olyan helyzet kialakulásához, amelynek feloldására a bírói út kínálta az egyetlen lehetőséget. Ilyen jogviták a legtöbb esetben a zálogtárgy kiváltása körül alakulhattak ki (például, ha a hitelező az adós által visszafizetett zálogösszeget nem vette fel és nem bocsátotta ki a zálogtárgyat, vagy ha éppen az adós volt az, aki ezen összeg lefizetése nélkül vette vissza a hitelezőtől a zálogtárgyat). Ezek mellett azonban számos további eredője lehetett a jogvitának, például a zálogösszeg megállapításának kérdése, a beruházások és adóterhek megtérítése körüli ellentét, a zálogtárgy állagának megváltozásából eredő viták, vagy éppen a szavatosságvállalással kapcsolatos problémák. Előadásom során a jogtudomány és a történettudomány szempontrendszerének és módszertanának együttes alkalmazása révén teszek kísérletet bepillantást nyújtani a zálogügyletek világának ezen részletébe, amely kétségtelenül szerves részét képezte a kora újkor mindennapoknak, behatóbb megismerése tehát feltétlenül hozzájárul a korszak emberét foglalkoztató hétköznapi problémák megértéséhez, illetve az emberek gondolkodásmódjának feltáráshoz.

Despite the fact that pledges were the most common legal transactions of the Early Modern period, our knowledge of pledge itself is still rather incomplete. This presentation aims to contribute to a better understanding of this legal institution by focusing on a specific issue, namely the possibilities of enforcement of claims arising from pledges.

10:45–12:15 **NUMIZMATIKA, GAZDASÁGTÖRTÉNET** szekció

Helyszín: MNL VaVL Előadóterem

Szekcielnök: Dr. Mátyás-Rausch Petra

Tudományos munkatárs, ELKH BTK Történeti Intézet, Kora újkori osztály

Gálvölgyi Orsolya: *A magyar pénzverés és pénzforgalom sajátosságai a 16. század utolsó harmadában*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Kálnoki-Gyöngyössy Márton

Doktori disszertációmban olyan érem- és kincsleleteket vizsgálok, amelyek a mai nyugat- és közép-magyarországi régiókban, illetve Nyugat-Felvidéken kerültek elő, továbbá záródásuk és összetételük alapján valószínűsíthető, hogy a tizenöt éves háború (1591/1593–1606) eseményei során rejtették el őket, vagy kerültek földbe egyéb okokból. Ebből az időszakból nagy mennyiségű éremleletet ismerünk, a teljes Kárpát-medencéből összesen 177 darab leletet gyűjtöttem össze. Habár a leletek összetétele változatos képet mutat, attól függően, hogy az ország melyik területéről származnak, a magyar denárok a mindennapi aprópénz forgalom egyik legfontosabb szereplői voltak. I. Ferdinánd trónra kerülését követően a magyar pénzverés sajátos helyzetbe került, hiszen míg a tallérverés osztrák mintára zajlott, addig az aprópénzek verésében a középkori hagyományok folytatását láthatjuk. Megőrizték régi éremképüket, ligájuk is egységes maradt, bár az idők folyamán állandóan csökkent. A magyar denár nem csupán hazánk területén forgott, de használata külföldre is áterjedt, mint például Lengyelországba vagy Észak-Itáliába, bár Ausztriában igyekeztek kiszorítani őket a forgalomból. Előadásomban igyekszem felvázolni a leletek alapján a 16. század végének pénzforgalmi viszonyait az általam vizsgált területeken, valamint a 16. századi magyar pénzverés és pénzügyigazgatás jellegzetességeit, a magyar denár szerepét a hazai pénzforgalomban, továbbá a különböző denártípusokat, és ezek kutatását itthon és külföldön.

Characteristics of the Hungarian minting and circulation of coins in the last third of the 16th century

I examine coin hoards and treasures that were hidden during the events of the Long Turkish War (1591/1593–1606). A large number of hoards from this period are known, with a total of 177 finds from the entire Carpathian Basin. Hungarian denarii were one of the most important players in everyday coin circulation. In my lecture I will try to outline the coin circulation, the characteristics of the Hungarian minting and monetary administration, and the role of the Hungarian denarius.

Bandi Kristóf Bálint: *Módszertani szempontok a (kora) újkori erdélyi adóösszeírások elemzéséhez*

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Végh Ferenc

A Diploma Leopoldinum (1690) által teremtett új közjogi rendszer keretében testet öltő, önálló államiságát megőrző, ugyanakkor az Ausztriai–ház fennhatósága alá kerülő Erdély adórendszerének számos aspektusa mindmáig tisztázatlan. Bár mind az összefoglaló jellegű munkák, mind a gazdaság- és társadalomtörténeti szaktanulmányok érintőlegesen tárgyalják az adózás kérdéskörét, az adózási rendszer beható vizsgálatára mindeddig kevesen vállalkoztak. Az adóösszeírások (conscriptiones) feldolgozása is ily módon – néhány kivételtől eltekintve – még várat magára, holott a Rákóczi–szabadságharcot lezáró szatmári békét (1711) követő évtizedekben számuk jelentős növekedést mutat. A források számának gyarapodásán túl kvalitatív szempontból is megragadható a változás, ugyanis az adóösszeírások – szemben a fejedelemségkori hasonló típusú kútfőkkel – kevésbé esetlegesek, valamint jóval adatgazdagabbak. Mindemellett a korábbi gyakorlattal szemben a kormányzat az adókiivetés során elsősorban a jobbágyháztartások vagyoni helyzetét igyekezett figyelembe venni, amelynek előfeltétele volt az adóköteles lakosság anyagi viszonyainak mélyreható ismerete. Ennek érdekében egyre nagyobb gyakorisággal rendelték el adóösszeírásokat, amelyek a háztartások rendkívül aprólékos, teljeskörű vizsgálatára törekedtek. Előadásomban Kolozs és Torda vármegye 1713 és 1733 között jegyzett adóösszeírásainak feldolgozásához, valamint elemzéséhez kívánok módszertani szempontokat nyújtani, illetve egyúttal az adatok gazdaság- és társadalomtörténeti, egyszers- mind népesedéstörténeti vizsgálatokban való alkalmazásának lehetőségeit igyekszem bemutatni.

Methodological aspects for the analysis of (early) modern Transylvanian tax censuses

In my presentation, I would like to provide a brief analysis of the tax censuses of Cluj and Turda counties registered between 1713 and 1733. Besides the methodological approaches, I will focus on the application of data derived from the censuses in economic, socio-historical and demographic studies.

Nagy Zsolt Dezső: *Pár gondolat a kora újkori magyar aprópénzforgalomról*

SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Papp Sándor

A mohácsi csata (1526) előtt hamvába holt pénzügyi reform (moneta nova reform) vehető a későbbi lavinát okozó hógolyónak. Az 1521–1525 közti időszak a csökkenő állami bevételeket és felhasználható nyersanyagot szinte a működési minimumra redukálta. Az értéket jelentő, megbízható fizetőeszközt (antiqua moneta) kiszivattyúzta a rendszerből az akkori társadalom, amelyet a II. Lajos váltó uralkodók sem tudtak igazán visszafótolni. Sokkal nagyobb bajt jelentett azonban I. Ferdinánd és Szapolyai János vetélkedésének gazdasági téren való megjelenése. Az egymással hadakozó felek nem csupán a pénzverő kamarákon és a nyersanyagon, de a lakosságon is osztoztak, amelynek a pénzhamisítás, a kitiltó rendelet, az idegen pénzek forgalma volt többek közt az eredménye. Mindeközben a korszak alapvetően a közgazdaságtan fellendülésének, illetve az állami intézményrendszer szakszerűsödésének az időszaka is. A tudás és adminisztráció fejlődik, ahogy az árforradalom miatt a napi tranzakcióban megforduló érmék mennyisége is növekszik – elméletben. Jelen előadásomban a kutatás jelenlegi, leginkább a mai Jász–Nagykun–Szolnok megyére fókuszáló állapotának bemutatása mellett főleg arra keresem a választ, hogy hol vannak a korabeli érmék, az éremleletek és szörványként előkerülő veretek milyen rendszerre engednek következ-

tetni egy adott közigazgatási egység korabeli történetéről. Miben különböznek az ásatási körülmények közt előkerült pénzek a többitől? Miben segít a műszeres leletfelderítés? Miben gátolja a kutatás ez a tevékenység? Hogyan és mikor rejtünk el leletet, és az mit mond az utódoknak?

A few thoughts on early modern Hungarian coin circulation

In the 16th century Hungary, the circulation of smaller denominations is a partially researched area which needs more study. The already known coin hoards are available, but not eligible to reconstruct the coin circulation of the Hungarian Early Modern Ages. In my paper, I would like to give a short brief about the problems of this research area and theoretically reconstruct the coin circulation of the current Jász–Nagykun–Szolnok County.

14:45–16:45 **OKTATÁS, MŰVELŐDÉS, KULTÚRA** szekció

Helyszín: MNL VaVL Előadóterem

Szekcióelnök: Dr. Viskolcz Noémi

Főiskolai tanár, ME BTK Történettudományi Intézet

Csoportvezető főiskolai tanár, SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet, Könyvtár- és múzeumpedagógiai csoport

Török Karola: *Bibliák a kora újkorban. Bibliakiadások és bibliafordítások a fejedelemségkori erdélyi könyvtárakban*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Rüszt-Fogarasi Enikő

Disszertációm fő témája: könyv, könyvtár, társadalom a 17–18. századi Erdélyben. Kutatásom során többek közt azt vizsgálom, hogy a kora újkori, azon belül a fejedelemségkori erdélyi könyvtárak, napjainkra rekonstruált könyvlistái szerint, milyen dokumentumokat foglaltak magukba. A dokumentumokat elsősorban témakörök szerint elemzem, de a vizsgálat részét képezi az egyes könyvek megjelenési adatai is. Ennek részét képezi a Bibliákra irányuló mikrokutatásom. Hipotézisem szerint a fejedelemség korabeli erdélyi kollégiumi és magánkönyvtárak legnagyobb részében fellelhető volt legalább egy Biblia kiadás. Mikrokutatásomban azt vizsgálom, hogy az említett könyvtárak rekonstruált könyvlistáin megjelenik-e teljes vagy részleges Biblia kiadás, amennyiben igen, az magyar vagy más nyelvű, továbbá ahol elég információ áll rendelkezésre ott a megjelenési adatok (kiadás helye és ideje) és a szerző – fordító személye is elemzési szempontok. Ami a módszert illeti, először a kollégiumi könyvtárak feltételezett állományát, majd a magán könyvgyűjtők, fejedelmek és fejedelemasszonyok könyvgyűjtemény összeírásait vizsgálom meg. Ehhez Monok István és munkatársainak az *Erdélyi Könyvesházak* című sorozatában publikált könyvlistákat veszem alapul. A vizsgálat során kapott adatok feldolgozásához statisztikai elemzésekre alkalmas, számítógépes programot használok, amely a kapott eredmények grafikus, vizuális ábrázolását is lehetővé teszi.

Bibles in the early modern period. Bible editions and Bible translations in Transylvanian libraries of the time of the Principality

Bibles in the premodern age. Editions and translations of the Bible in the Transylvanian libraries at the time of principality. The main topic of my dissertation is: book, library and society at the 17–18th century's Transylvania. In my research, I examine the reconstructed book lists of the Transylvani-

an libraries at the time of principality, I am curious what kind of documents they included. Firstly, I am analysing the documents by their topics, and then the details of their publishing. My present research on the Bibles is a part of this larger examination. According to my hypothesis, at the time of principality, most of the Transylvanian school library should had at least one Bible in their collection. So, in my present research I am looking for different Bible editions and translations of the reconstructed book lists. I am examining the different editions, their languages and their publishing details (where is available the exact place and time of the edition). The person of the translator and the editor are also part of the analysis. At first, I am planning to analyse the reconstructed lists of the school libraries, than the private collections, the censuses of book collections of princesses and princes. The ground for my analyse are different reconstructed book lists, published in a book serial, titled Transylvanian Book houses, edited by István Monok, and his research team. To process the data obtained during the examination, I will use a computer software, used for statistical analysis. This programme offers the possibility the graphic, visual representation of the results of my research.

Fülöp Anna: *Népnevelői küldetés Bornemisza Péter életében*

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Doktori Tanulmányok Intézete
Témavezető: Dr. Gábor Csilla

A késő középkor-, kora újkorra jellemző vallásosság, a babonás hit, az ördögnek az emberekre gyakorolt hatása, a tudás, a megismerés iránti érdeklődés nyomon követhető Bornemisza Péter utolsó nagy munkájában, a Foliopostillában is. Prédikátori szerepét nem lehet elválasztani a népnevelő szerepétől. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy az 1550-es években a három részre szakadt Magyarország területén hogyan valósult meg az oktatás, nevelés a különböző társadalmi rétegekben. A törökök sikeres hadjáratát büntetésként fogták fel. Az egyház képviselőire nagy szerep hárult. Az Istenbe vetett hitet megtépázta a történelem, a járványok, s ehhez társult a különböző társadalmi réteg soraiban tapasztalt tudatlanság, tájékozatlanság. Nem csoda, hogy Bornemisza Péter is, hasonlóan egykori tanítómestere, Luther Márton tevékenységéhez, abban látta az oktatás, a tanítás hasznos kezdetét, ha az olvasást, az írást nem csak a gyerekeknek, de a felnőtteknek is megtaníjták, s a Biblia tanításainak ismeretét a káté segítségével mindenki számára elérhetővé teszik. Választ keresek arra is, hogy milyen helyzetben voltak a nők, milyen „képzettséggel” rendelkeztek. Természetes, hogy külön kell tárgyalni az arisztokrácia tagjainak tanulási lehetőségeit, s ezen belül is a fiúk és lányok helyzetét, valamint az egyszerűbb, kevésbé tehető réteg gyerekeinek sorsát. A történelemnek erről a korszakáról nagyon eltérő képet kapunk. A reménytelen pusztaság ábrázolása ellentétben áll azzal a leírással, amit „Bornemisza Péter, Tolnai Fabricius Bálint vagy Heltai Gáspár” műveiben találunk, utal rá H. Németh István is egyik tanulmányában. Bornemisza Péter maga is nagy utat tett meg, Balassi Bálint tanítójaként kezdte pályafutását, majd prédikátorként, szuperintendensként törekedett a rábízott „község” gondjainak, bajainak megoldására. Nyomtatott műveinek, prédikációs köteteinek száma is gyarapodott. S az öt kötet anyagából összeállította a mérete alapján a szakirodalomban Foliopostilla néven ismert művét. Az egyszerű prédikációmagyarázattól eljutott az olvasmányként, otthoni olvasásra szánt, háttértudást is igénylő kötetig. Támogatói, megrendelői között sok volt a női név.

Public education mission in the life of Péter Bornemissza

The religiosity, characteristic of the late Middle Ages and early modern times, the superstitious faith, the influence of the devil on people, the interest in knowledge and learning can also be traced in Péter Bornemisza's last great work, the Foliopostilla. His role as a preacher cannot be separated from his role as an educator. In my thesis, I am looking for the answer to how education was implemented in the different social strata in the territory of Hungary, which was divided into three parts in the 1550s.

Mészáros D. Szimonetta: *A vívómester eszményképe Gerard Thibault Academia de l’Espée-jében*

PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Szakács Béla Zsolt

A Gerard Thibault által írt 1628-as *Academie del’Espée* az egyik legszebben illusztrált vívókönyv, amit ismerünk. Tartalmát tekintve a rapír használatának geometrikus módszertanát volt hivatott kimerítően bemutatni számos fegyvernem ellen. A Thibault által kidolgozott rendszer az úgynevezett La Verdadera Destreza hagyományon nyugszik, melynek alapjául a korszakban igen divatos ember, mint mikrokozmosz tézis szolgált. Ezt a tézist olyan korábbi vívómesterek munkásságából kiindulva vitte tovább, akik szerint a vívás – a zenéhez hasonlóan – a tudomány egyik formája, így a vívónak magának is tudóssá kell válnia. Ennek az elképzelésnek Thibault maximálisan eleget is tett, hiszen a vívás mellett az anatómiában, az asztrológiában, a filozófiában, az építészetben és a matematikában is jártas volt. Ez a tudományos szemlélet, társulva a kereszténység és a reneszánsz ember eszmeiségével jellemzi az ideális vívót, amilyennek Thibault maga is minősült saját nézetei szerint. Thibault filozófiai és asztrológiai érdeklődése nem csak a szövegben, de képi rendszerében is lecsapódik, melynek egyes elemei visszavezethetőek, Henry Cornelius Agrippa egyik leghíresebb munkájára az Okkult filozófia három könyvére. A Thibault által gondosan kidolgozott képi elemeken megjelenik az ember anatómiája és arányai, melyek felhasználásával mikro kozmoszként mutatja be vívásrendszerét. A mikrokozmosz tematika mellett fontos szerepet kap Jupiter, mint férfi archetípus, számos alakban megjelenítve az ideális vívót erényeivel együtt. Az előadásban szó esik a misztikus körről, annak eredetéről és a vívás szakrális geometriához fűződő kapcsolatáról. A komplex képi rendszer elemzése, annak ikonográfiai programja is bemutatásra kerül, valamint a szöveg számos utalásának vizsgálata után kifejtésre kerül milyen is volt az ideális vívó eszménye Thibault szerint.

The ideal of the fencing master at Gerard Thibault’s Academia de l’Espée

The topic of the presentation is Gerard Thibault’s *Academie del’Espée*, its complex illustrations and the roots of the La verdadera destreza traditions in context of the idea of the fencing master based on the depiction of the fencer in iconography and text.

Pilikta László: *Győr szabadalmas káptalani mezőváros bírái a 17–18. század fordulóján (különös tekintettel azok iskoláztatására)*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Fazekas István

Győr városa a kora újkor folyamán jelentős szerepet töltött be katonai, egyházi, gazdasági és adminisztratív központként. Emellett a városban – kisebb megszakításoktól eltekintve – folyamatosan működő jezsuita gimnázium révén Győr a közoktatásban is jelentős szerepet játszott. Mindezek ellenére a történetírás eddig nem szentelt különösebb figyelmet a város 1650 és 1743 közötti, vagyis a szabad királyi városi cím elnyerését közvetlenül megelőző időszak történetének. Ezen korszak városvezető elitjéről a szakirodalomban kevés információt találhatunk, nemcsak a szenátorok és kisebb tisztségeket betöltő személyeket illetően, hanem a város első emberei kapcsán is. Az eddig kiadott bírólisták hiányosak, a városvezetők családi és gazdasági kapcsolatai, életútjai pedig jórészt feltáratlanok voltak. Előadásom során arra teszek kísérlet, hogy bemutassam a rendelkezésre álló – szerencsére meglehetősen bőséges – forrásbázis alapján a 17–18. szá-

zad bírónak társadalmi státuszát, vallásosságát, életkori adatait, hivatalban töltött idejét és családi viszonyait. A városvezetők iskoláztatását külön is érdemes górcső alá venni, hiszen a győri jezsuita gimnázium anyakönyve, valamint a diákok Gyümölcsoltó Boldogasszony–kongregációjának albuma egyaránt értékes adatokat őrzött meg ezzel kapcsolatban. Ezekből kiderül, hogy a korszak bírái nemcsak a korabeli közigazgatás elvárásainak megfelelő tudásanyagot sajátítottak el, hanem már diákként aktívan bekapcsolódtak a közösségi életbe, tisztséget vállalva a diáktársulatban. Életpályájuk későbbi alakulását tekintve arról is meggyőződhetünk, hogy az iskola hatása később is meghatározó maradt számukra, amit mi sem bizonyít jobban, hogy többen a diákkongregáció jótevői lettek, illetve Győr egyéb vallásos intézményeit is bőkezűen támogatták.

Judges of the patented chapter market town of Győr at the turn of the 17th and 18th centuries (with special regard to their schooling)

The topic of the lecture is the analysis of the less researched life paths of those who held positions as city managers in Győr between 1650 and 1743. The focus of the study is on the schooling of judges, which, in addition to the sources, is also justified by the role of the school center played by Győr in the early modern period. In addition, the social status of city leaders, age data, as well as family ties are presented.

14:45 – 16:45 **ARCKÉPCSARNOK** szekció

Helyszín: ELTE SEK Forrásközpont Konferenciaterem

Szekcióelnök: Söptei Imre

Osztályvezető, főlevéltáros, Köszegi Városi Múzeum, Könyvtár és Levéltár

Szokolczai Laura: *Egy özvegy erdélyi fejedelemasszony, Kemény Jánosné Lónyay Anna szerepe a Wesselényi–féle összeesküvésben*

SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Cziráki Zsuzsanna

Előadásom középpontjában Kemény Jánosné Lónyay Anna (?–ca. 1693) alakja, illetve a Wesselényi–féle összeesküvésben (1667–1671) betöltött szerepe áll. Fordulatokban bővelkedő élettörténete részben ismert a történettudomány számára. Leginkább csak arról az időszokról vannak pontosabb ismereteink, amit Kemény János erdélyi fejedelem oldalán töltött menyasszonyként és feleségként. Fennmaradt levelezésük megihlette a kor elismert költőjét, Gyöngyösi Istvánt is, aki *Porából megéledett fönix* című művében állít emléket kettejüknek. Céлом, hogy újabb tényekkel egészítsem ki a fejedelemasszony életrajzát, egyben rávilágítsak azokra az összefonódásokra, amelyek Lónyay Anna magánélete és a korszak közéleti eseményei között fedezhetők fel. A történeti hálózat kutatás módszertani eredményeit is alapul véve bemutatom a fejedelemasszony kiterjedt kapcsolathálóját, melyben ott találjuk a korszak vezető erdélyi és magyarországi politikusait is (például első férje, Wesselényi István közép–szolnoki főispán révén rokonságban állt Wesselényi Ferenc nádorral). Ezen felül megkísérlem megvilágítani szerepét mind a korszak lokális elitjének hatalmi pozícióharcaiban, mind pedig a régió sorsát befolyásoló fontosabb folyamatokban. Vizsgálódásaimban különös hangsúlyt fektetek a Wesselényi–féle összeesküvésben betöltött szerepére. Ezzel kapcsolatban a legismertebb esemény az, hogy az aranyosmeggyesi birtokától nem messze fekvő gombási erdőben a szatmári német helyőrség ellen vívott csatát követően 1671 nyarán, a szepesi vármegyében ekkor főispáni pozíciót betöltő Csáky István – aki testvére, Lónyay Margit révén sógora volt – a felkelők között hirdette ki nevét. 1672-ben emiatt

írták össze magyarországi birtokait, majd ítélték őt jószágvesztésre. Jóllehet kutatómunkám még korántsem zárult le, annyi már bizonyosan elmondható, hogy Lónyay Anna kapcsolathálójának mélyebb megismerése nemcsak egy kivételes történelmi nőalakot hoz közelebb a mai kor emberéhez, hanem segítségével a korszakban zajló történések háttere is érthetőbbé válik. Az előadásomban prezentált eredmények alapján remélhetőleg közelebb kerülhetünk a Wesselényi-féle mozgalom történetéhez is, megismerve közben egy özvegy ispánné és erdélyi fejedelemszónya társadalmi és politikai mozgásterének lehetőségeit.

The role of a widowed Transylvanian Princess, Jánosné Kemény Anna Lónyay in the Wesselényi uprising

The focus of my planned lecture is the figure of Anna Lónyay Jánosné Kemény (?–ca. 1693) and her role in the Wesselényi uprising (1667–1671). Her eventful life story is partly known to historians. We only comprehend some of the periods she spent as a bride and wife of János Kemény, Prince of Transylvania (1661–1662). Their surviving correspondence inspired the renowned poet of the time, István Gyöngyösi, who commemorated the two in his work *The Phoenix in Porábul*. I aim to add new facts to the biography of the princess and to shed light on the connections between Anna Lónyay's private life and the public events of the period. Based on the methodological results of historical network research, I will present the princess' extensive network of contacts, including leading Transylvanian and Hungarian politicians of the period (for example, she was related to the Hungarian Elector Ferenc Wesselényi through her first husband, István Wesselényi, the chief bishop of Central Szolnok). I attempt to shed light on her role in the power struggles of the period's local elite and in the even more determining processes that influenced the happenings of the region. In my investigations, I paid particular attention to her role in the Wesselényi uprising, which took place in the forest of Knombi, not far from her estate in Goldsmeggyes. After the battle against the German garrison in Satu Mare in the summer of 1671, István Csáky, who by the time was the chief bishop of the county of Spiš and Anna's brother-in-law through his sister Margaret Lónyay, proclaimed the princess' name among the rebels. As a result, in 1672, her estates in Hungary were condemned, and she got sentenced to forfeit her property. Although my research is by no means complete, it is safe to say that a deeper understanding of Anna Lónyay's web of relationships brings an exceptional historical woman closer to the people of today while also helping us to understand the background of the events of her period. Hopefully, the results of my presentation will bring us closer to the history of the Wesselényi uprising while at the same time revealing the social and political possibilities of a widowed Hungarian princess and Transylvanian princess.

Miski Péter: *Itinerárium és udvartörténet. Adalékok Teleki Mihály kapcsolatrendszeréhez*

PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. J. Újváry Zsuzsanna

Teleki Mihály a partiumi birtokait a kondominium pusztításától is féltő középnemesként lépett udvari szolgálatba. Itt – bizalmas feladatokat is ellátva – egy idő után feljebb jutott egy újabb szintre, fejedelmi postamester lett. Ebben a pozícióban a bizalom továbbra is fontos tényező volt és tehetséges embernek – amilyen Teleki is volt – ugródeszkeként szolgált magasabb tisztségek megszerzéséhez. Részt vett a lengyelországi hadjáratban, Rákóczival tért vissza Erdélybe, majd ezt követően is kitartott fejedelme mellett egészen annak haláláig. 1660 nem csupán Rákóczi halála és Várad eleste miatt mérföldkő Teleki életében, hanem azért is, mert a Partium elvesztésével birtokai nagy része oszmán fennhatóság alá került. Kemény János oldalán különféle diplomáciai szolgálatot ellátva segítette fejedelme és országa ügyét. Nagyszőlős után Kővár főkapitánya lett, amely embert próbáló feladatnak bizonyult, ugyanakkor értékessé is tette őt az Apafi-kormány-

zat számára, amely mellett elköteleződve az évtizedek folyamán egyre feljebb és feljebb jutott a fejedelem bizalmi körén belül. Teleki itineráriumának segítségével ezt az utat kívánom bemutatni, ami dokumentálhatóan 1656-ban indult. Postamesterként Rákóczi mellett kellett tartózkodnia, a fejedelemtől, illetve az udvartól nem lehetett sokáig távol, ezért több olyan forrás is fennmaradt, amiben pár nap után már sürgették, hogy mihamarabb térjen vissza urához. Megvizsgáltam II. Rákóczi György családi levelezését és Apafi Mihály naplóját, amelyeknek segítségével kiegészítettem az itineráriumot, ami – amellet, hogy mutatja Teleki tartózkodási helyeit – arra is kiváló forrás, hogy bemutassa azt a tudatos birtokpolitikát, amit a főkapitány folytatott: a fejedelmi birtokközpontok közelében igyekezett megszerezni akár csak egy részbirtokot, hogy bármikor Apafi közelében lehessen és így ne maradjon ki a főbb döntések meghozatalából. Erre az udvar(t) követő egyedi hozzáállásra kiváló kontrollforrás Teleki Mihály „útinaplója”.

Itinerary and court history. Additions to Mihály Teleki's personal network

Mihály Teleki entered the service of the Transylvanian court as a landed nobleman who feared the destruction of his Partium estates by the condominium. After some time, he rose to a new level here, also carrying out confidential tasks, becoming a princely postmaster. This position served as a springboard to higher positions. With the help of his itinerary, I would like to present the conscious property policy pursued by the captain-general: he tried to acquire even a partial estate near the princely estate centres, so that he could be near Prince Apafi at any time, thus not be left out of the main decision-makings.

Berta András: *Jánostól Ferdinándig. Adalékok ruszkai Dobó Ferenc életéhez*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Várkonyi Gábor

Ruszkai Dobó Ferenc, Dobó István bátyja, mint a család legidősebb sarja a családi ügyek legfőbb intézője, okos birtokpolitikával gyarapította a család javait. Az 1530-as években a Dobók szerepvállalása Dobó Ferenc karrierjét jelentette. Szapolyai párthíveként Dobó Ferenc hamarosan kapcsolatba került Lodovico Grittivel, akinek belső embereként számos új tisztséget szerzett. Dobó Ferenc, mint a nagybányai pénzverőkamara feje, nagy vagyonra tett szert Gritti mellett. A szultán és a magyar királyok között lavírozó Gritti nem csak Erdélyben, hanem a Magyar Királyságon belül is jelentős pozíciókat bírt, és hatalmát többek között arra használta, hogy személyéhez hű embereit jelentékeny birtokokhoz és tisztségekhez juttassa. Dobó Ferenc a pénzverés mellett a sókamara ispánságát is magáénak tudhatta, ezek felügyeletére saját fegyveres erővel rendelkezett. Szerémi György leírása alapján a Gritti-vagyon jelentős része Dobó Ferenc kezébe került Gritti halála után. „Ez a Ferenc már előbb tanácsot tartott önmagával. Tüstént megtöltött két huszársüveget, nagyon szoroson összevarrta, s ott Bánya mellett az erdőben két helyen elrejtette. Amint meghallotta, hogy az ura, a kormányzó elment a világból az Atyához, mindjárt felfogadott kétszáz huszár lovast, s az egész nagy kincset, fényes színaranyból kivert forintban, az egészet elvitte házába, Ruszkára; és a kincsből fő nagyságos lett. Az aranypénz százezer tizenhatot tesz.” Dobó Ferenc a Szapolyai-párt támogatása miatt fogságba került, ahonnan 1543-ban öccse, Dobó István váltotta ki 10 000 forint megfizetésével. Előadásom célja az Ungarische Akten iratanyagát felhasználva bemutatni, hogy hogyan tért át Dobó Ferenc a Szapolyai-párt egyik fő hívéből Ferdinánd hűségére.

From János to Ferdinand. Additions to the life of Ferenc Dobó of Rusk

Ferenc Dobó, István Dobó's brother, as the eldest son of the family, the main manager of family affairs, increased the family's assets with a smart property policy. In the 1530s, the involvement of

the Dobó family meant the career of Ferenc Dobó. As a party supporter of Szapolyai, Ferenc Dobó soon came into contact Lodovico Gritti, whose insider he gained many new positions. The aim of my lecture is to use the documents of the Ungarische Akten to show how Ferenc Dobó switched from one of the main supporters of the Szapolyai party to Ferdinand's loyalty.

Molnár Attila: *„Minden út Bécsbe vezet”: Rákóczi Ferenc 1696. évi bécsi utazása Velics Zsigmond számadásán keresztül*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Prof. Dr. Horn Ildikó

Az 1696. esztendőben Rákóczi Ferenc és felesége, Hesseni Sarolta Amália Bécsbe utaztak. Ennek az eseménynek két célja is volt, egyrészt a tavasz folyamán született gyermekük bemutatása mind a keresztapának I. Lipót német-római császárnak és magyar királynak, valamint a nagyszülőknek. Másik fontos célja pedig a német-római birodalmi hercegi cím elnyerése Rákóczi számára, amelyhez apósának Károly hessen-wanfriedi örgrófnak a segítségére is nagy szüksége volt. A közbenjárás viszont csak egy évvel később 1697-ben vezetett sikerre. Az utazással kapcsolatos számadás Velics Zsigmond, Rákóczi Ferenc sárospataki udvartartásának titkárától maradt fenn, amely ma a Magyar Országos Levéltáron belül Kőrössy György iratanyagában található, aki szintén fontos szerepet töltött be a sárospataki udvartartásban. Az itinerárium és annak számadása tehát nem az ifjú pár szemszögéből, hanem titkáruk Velics Zsigmondén keresztül igyekszik bemutatni a korabeli utazási körülményeket. Hol voltak a postaállomások? Hányszor kellett lovat váltani? Hányszor kellett vezetőket felfogadni? Mennyit s mikor ettek és ittak? Végezetül a leglényegesebb, hogy mire is költöttek el majdnem 3000 rajnai forintot? Az odaút mellett a visszaút is nagyon érdekes, hiszen hosszas kutatások után ez a forrás lehet talán az első olyan, amely bizonyíthatja – hacsak rövid időre is –, hogy Rákóczi Ferenc 1696-ban átutazott Budán és Pesten is, ugyanis a visszaút nem a „szokásos” Alsó-, és Felső-Magyarországon történt.

„All roads lead to Vienna” The itinerary of Ferenc Rákóczi in 1696 in the view of the account of Zsigmond Velics

After the wedding of Ferenc Rákóczi and Charlotte Amalie von Hessen-Wanfried-Eschwege, the newly weds have travelled to their Hungarian Estate. Next year they had a child, who was given the name of György Lipót Rákóczi. In the year of his birth the family travelled to the Imperial City (Vienna), to celebrate him to his godfather the Holy Roman Emperor (and the King of Hungary) Leopold I, and his grandfather Charles of Hessen-Wanfried-Eschwege. There was an other reason of this journey, that Ferenc Rákóczi wanted to get the title „the Prince of the Holy Roman Empire”. However, getting this title, he also needed the help of his father-in-law. Thanks to this help he got this title in the next year in 1697. This itinerary was not written by Ferenc Rákóczi, but by his secretary, whose name was Zsigmond Velics. There are so many questions about this travel, like how many kilometers were covered? Which cities were the poststations? How much could they eat and drink during the travel? Finally (perhaps) the most interesting question is how much did the whole trip cost?

2023.04.21. (péntek)

09:00–10:30 **REPREZENTÁCIÓ** szekció

Helyszín: ELTE SEK Forrásközpont Konferenciaterem

Szekcióelnök: Dr. Kökényesi Zsolt

Oktató, ELTE BTK Történeti Intézet, Kora Újkori Történeti Tanszék

Schvéd Brigitta Kinga: *Antik és modern vizuális szimbólumok az európai hatalmi egyensúly eszméjében Anna királynő uralkodása idején (1702–1714)*

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Sashalmi Endre

A hatalmi egyensúly-elv eszmetörténetében kiemelten fontos a 17–18. század fordulója, a spanyol örökösödési háború kitörése és az utrechti béke lefektetése közötti évtized. Tervezett előadásom a kora újkori hatalmi egyensúllyal kapcsolatos jelképhasználatot és politikai ikonográfiát az örökösödési háború utolsó éveinek angol politikai miliójére fókuszálva kívánja vizsgálni. Az előadás a kortárs média vizuális forrásai kapcsán kitér mind az „antik”, mind pedig a „modern” vizuális szimbólumok használatára, fókuszában pedig Sir James Thornhill (1675–1734) kortárs angol festő két, Anna királynő uralkodásának idején (1702–1714) készült munkája áll. A prezentáció a hatalmi egyensúly kontextusában releváns elemekre fókuszálva elsőként a greenwichi Királyi Kórház Festett Csarnokában látható nagyszabású Thornhill–falfreskók (1707–1726) ikonográfiáját elemzi, majd egy 1714 előtt készült Thornhill–freskótervezetet mutatja be. Utóbbit a festő életműve kapcsán a művészettörténeti szakirodalom is csupán röviden említi, az eddigi történeti kutatás pedig nem érintette. A British Museum gyűjteményében található, gazdag ikonográfiai tartalommal rendelkező rajzon (BM 287884001) a Britanniaként ábrázolt Anna királynő mellett többek között Európa nőalakja látható, akinek a királynő épp „átnyújtja” a(z európai) hatalmi egyensúlyt szimbolizáló kétserpenyős súlymérleget. Az elemzés során vizsgálati szempontot képeznek az adott grafikai médium készítési körülményei, a vonatkoztható mecénatúra, továbbá az ábrázolt szimbolikus tartalom mögött fellelhető politikai indíttatás céljai – mindenekelőtt pedig a hatalmi egyensúly fogalmát interpretáló, arra reflektáló képi megoldások. Az előadásban mindezek mellett azt kívánom bemutatni, hogy Thornhill milyen formában használt mind „antik”, mind pedig alapvetően „modern” politikai szimbólumokat és vizuális elemeket ennek a vizsgált korszakban alapvetően újak számító politikai fogalomnak a közvetlen, illetve közvetett vizuális megjelenítésére.

Ancient and modern visual symbols in the European idea of the balance of power during the reign of Queen Anne (1702–1714)

The turn of the 17th–18th centuries is of particular importance for the ideological foundations of the principle of balance of power, especially the decade between the outbreak of the War of the Spanish Succession and the Treaties of Utrecht. Focusing on the English political milieu of the war, corresponding to the reign of Queen Anne (1702–1714), I intend to analyse the use of both ‘antique’ and ‘modern’ visual symbols in the political iconography of the principle. In the presentation, two works by the contemporary English painter Sir James Thornhill (1675–1734), produced during the reign of Queen Anne, will be subjected to detailed iconographic analysis. First, I will analyse the large-scale murals (1707–1726) by Thornhill in the Painted Hall of the Royal Hospital for Seamen at Greenwich, then a draft of a fresco by Thornhill painted before 1714. The previously barely discussed drawing is from the British Museum’s collection with the title “Britannia, or the Queen, giving the Balance of Power

to Europe”, showing Queen Anne as Britannia, and a female figure of Europe, to whom the Queen is ‘handing’ a pair of scales, symbolising the balance of power in Europe. The presentation intends to explore in more depth how Thornhill used ‘antique’ as well as essentially ‘modern’ political symbols and visual elements to represent this fundamentally new concept, either directly or indirectly.

Kalocsai Dóra: *A bécsi udvar 18. századi luxuspercepciója a ruharendtartások tükrében*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Szijártó István, Dr. Serfőző Szabolcs

Az Európa–szerte több mint fél évezredes múltra visszatekintő fényűzésellenes intézkedések elsősorban a viseletet igyekeztek szabályozni: az öltözék kiemelt jelentősége abból fakadt, hogy az egyes ruhadarabok és kiegészítők jelentéssel bírtak, értelmezhetőek, „olvashatók” voltak a korszak embere számára. A ruházat komplex vizuális kommunikációs rendszerként funkcionált, üzeneteket közvetített viselőjének neméről, koráról, családi állapotáról, valamint tisztségeiről, társadalmi státuszáról és vagyoni helyzetéről is. A pompa láthatóvá tételének, a reprezentációnak alapvető eszköze a ruházat volt – nemcsak a valós társadalmi állás tényét tükrözte azonban, hanem viselőjének aspirációi is megjelenhettek az öltözködésben. A „tiltott” ruhadarabok viselése kifejezhette azokat a státusztörekvéseket, amelyek explicit megfogalmazására nem nyílt lehetőség a korszakban. A luxusellenes törvényhozás a legkülönbözőbb politikai, társadalmi, gazdasági vagy vallási indokokra hivatkozhatott, ezért azt a mindenkori kormányzat és az adott társadalmi-politikai aktorok ambícióinak a kontextusában kell vizsgálni. Előadásomban így a 18. századi Habsburg Birodalomra, mindenekelőtt a VI. Károly és Mária Terézia alatt kiadott luxusellenes intézkedésekre koncentrálnék. Amellett érvelek, hogy az öltözködésben megnyilvánuló fényűzés problematikájával kapcsolatban kiadott szabályozások, illetve az 1762/63-as tervezetben maradt Polizeiordnung elemzése bepillantást enged az uralkodó és a legfelsőbb kormányzati körök luxuspercepciójába. Vizsgálatomba bevonnám a korábbi évszázadok néhány ruharendtartását is, amelyek áttekintésével igyekeznék megragadni a bécsi udvar fényűzésellenes intézkedései mögött meghúzódó változó motivációkat. Arra keresem a választ, hogy miként hatottak az udvari társadalom kialakulását kísérő társadalmi és politikai változások a luxusfogyasztás korlátozására. Valamint, hogy miként érvényesült a luxuspercepció e 17. századi változása majd egy évszázaddal később még Mária Terézia korában is?

The 18th century Viennese court's concept of luxury in the light of dress codes

Dress, in the Middle and Early Modern Ages, was singled out as the most important category regulated by sumptuary laws. Clothes carried meaning that was meant to be ‘read’ and understood by others. Clothing thus functioned as a form of visual communication, it conveyed information about the wearer’s age, gender, marital status, as well as social position and financial situation. Dress was undoubtedly one of the most important means of representation – it could not only make the wearer’s position visible in the social hierarchy, but with clothes, it was also possible to make status claims. ‘Forbidden’ clothes could carry implicit messages that could not be expressed more explicitly. With its history spanning over half a millennium, European sumptuary legislation applied rather varied political, social, economical and religious justifications, such regulations thus should always be analysed in the context of the governments in power as well as the ambitions of the social and political actors in support of these laws. My presentation aims to give an analysis of the 18th-century Viennese court’s concept of luxury based on the sumptuary laws produced under the reign of Charles VI and Maria Theresia. These so-called Polizeiordnungen that regulated opulence in dress and the draft act of 1762/63 give an insight into how the sovereign and the highest government cir-

cles regarded luxury. The examination of earlier sumptuary laws issued in the Austrian Hereditary Lands makes it possible to delineate the government's changing motives behind such legislation. My presentation aims to depict the way how the social and political changes, brought upon by the emergence of the Viennese court society, marked a shift in the regulation of luxury consumption. I propose the idea that the change in the concept of luxury could be traced back to the ordinance of 1671 issued by Leopold I which remained, even a century later, a reference point to Maria Theresia.

Zay Orsolya: „*Aranyas fonalból csinált főkötő*” – *A társadalmi identitás meghatározása a régészeti leleten keresztül*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Gózonné Dr. Etényi Nóra

A 21. századi embert nem kötik ugyanazok a merev társadalmi elvárások, mint a 20. század előtti világ szülöttét, mégis a ruházatunk így is nagyon sok mindent elárul rólunk. A kora újkor embe-
re számára a külvilág felé mutatott képhez illeszkednie kellett a hajnak és a felette, rajta hordott viseleti elemeknek is. A középkori és kora újkori temetők feltárása során az egyik leggyakoribb lelet a női sírokban a fejen viselt párta. Formailag változatosságot mutatnak, de rajtuk kívül sokféle más viseleti elemet is találunk az asszonyok fején a 16–17. század folyamán. Ezek egy része töredékesen megjelenik a sírokban is, másokról csak az írott és képi források tudósítanak. A leírásokban szereplő neveket és készítési eljárásokat érdemes összevetni a régészeti töredékekkel, így összegyűjthetjük a korszakban viselt fejékeket – legyen az párta, főkötő, kalap vagy fátyol –, de akár pontosan rekonstruálhatjuk is azokat, a kísérleti régészet módszereit alkalmazva.

2021 májusában a romániai Sztánán, a református templomban végzett feltáráson előkerült egy kora újkori hajháló. Az arany és ezüst fémfonallas főkötő egy magas rangú nemesasszony fejét ékesíthette egykor. Mind az előkerülés körülményei, mind a felszedés és konzerválás módja unikálissá teszik a leletet. De a régészeti leletből „előhívható” történeti adatok és összefüggések teszik interdiszciplináris témává a lelet értelmezését.

Az előadásban szeretnék rávilágítani arra is, hogy a tipológia és a rekonstrukció mellett fontos kérdés a fejviseletek szerepének elhelyezése a korszak társadalmában. A történelem, néprajz és a szociológia módszereit használhatjuk fel, amikor tisztázni szeretnénk, hogy a társadalmi szabályozás kit hová rendelt a kora újkori világban. Információkat tudhatunk meg arról, hogy az életkor, a vallás, az etnikum, vagy a társadalmi státuszváltás – a házasság vagy az özvegyiség – milyen változásokat hozott magával a nők számára. Így a régészet eredményeit egyesítve a történettudománnyal, néprajzzal, szociológiával és a természettudományos vizsgálatokkal, egy általános ruhadarab elemzéséből kiindulva, komplex képet alakíthatunk ki a kora újkori nők társadalmi szokásairól és helyzetéről.

A módszer alkalmas identitásvizsgálatra és makrotörténeti kutatásra a kora újkori magyar társadalom, vagy a vizsgált etnikai, vallási, földrajzi közösség szabályrendszerinek feltárásával. A készítés technika elemzése és értelmezése pedig túlmutat a konzerválás és a rekonstrukciók világán: a történeti források segítségével információt kaphatunk azokról az egyénekről és közösségekről, akik a korabeli ruha- és divatipart kiszolgálták. Megtudhatjuk kik, mikor, kinek és hogyan készítették el ezeket a női státuszt jelképező egyedi ruhadarabokat.

„Bonnet made of golden thread” – Defining social identity through archaeological finds

A rare renaissance hairnet was found in Sztána (RO), in the protestant church under renovation in 2021. Archaeologists excavated in situ the finding, found in the last hours of the excavation, most of whose metal thread parts were preserved. It was safely stored in a room of the reformed community

center next to the church, until restoration work began. It was a piece of rare and outstanding value, so we considered it especially important that it be accurately documented from the excavation through the restoration to the publication. The morphology of the metal threads and the embellishment was examined with an electron-microscope, and the material composition with spectroscopic elemental analysis (EDX, SEM). According to our assumption, they were made of precious metals, gold and silver could be identified. For finds with such complex materials, such as pieces of clothing, where organic and inorganic materials are present at the same time, the joint work of the textile- and metal conservator and the archaeologist, is important. Next to the material analysis the researchers wanted to interpret the identity of the owner. As benefactors of the ecclesiastical place, the Gyerőffy family, who played an important role in the history of early modern Transylvania and reached the rank of nobility, could use the church of the hidden village as a burial place, in the period of inadequate public security, between 1530–1550. The presentation will show the process when an archaeological finding, compared with historical sources and ethnographical parallels, reveals the rank and social status of a person. Through an item we can discover gender related garments, social law for women and regulations for married and unmarried women in the 16th century. Furthermore, the coin points to the background of the professional craftsmanship which related to the fashion industry of the late renaissance Hungary.

09:00–10:30 **UDVAR, UDVARI KULTÚRA** szekció

Helyszín: MNL VaVL Előadóterem

Szekcióelnök: Takács-Reichardt Gabriella

Történész, Nádasy Ferenc Múzeum, Sárvár

Kiss Viktória Ilona: *Különös tükör: egy katolikus püspök emlékiratai a Jakab-kori anglikán udvarról*

DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Györkös Attila

A korai Stuart–kor gazdag ugyan forrásokban, de közülük szemléletében sajátosnak tekinthető Godfrey Goodman (1583–1656) *The Court of King James (Jakab király udvara)* című visszaemlékezése. A szerző George Villiers (1592–1628), azaz Buckingham hercegének jóvoltából 1625-től Gloucester püspöke lett, ám pályája során minden bizonnyal katolikus hitre tért. Emlékiratában, a címmel ellentétben, I. Erzsébet és I. Jakab udvarának történéseiről egyaránt értekezik. A munka egyfelől az angol udvar fontosabb eseményeit és szereplőit mutatja be a kései Tudor és a korai Stuart–korszakban, másrészt önreflexív látásmódja miatt fontos ego-dokumentumnak is számít. A szerző pozíciója miatt belelátott az udvari intrikákba, így elsőkézből ismerhetjük meg az udvar fontosabb szereplőit. Erre jó példa Sir Robert Cecil esete, aki államtitkárként előbb Erzsébetet, majd Jakabot is szolgálta, később kincstartó is lett. A két uralkodó idején betöltött vitatott szerepére számos izgalmas kiegészítéssel szolgál Goodman műve. Az emlékirat szerzője olyan témákat is boncolgat, amelyek már a korszakban foglalkoztatták az embereket, így például Jakab és felesége, Anna vallásossága is helyet kapott a visszaemlékezésben, amelyről már az 1600-as évek elején több szóbeszéd is úgy tartotta, hogy a királyi pár katolikus hitre tért. Goodman műve azonban nem csupán színes történetek összessége: a szerző kendőzetlenül írja le gondolatait a korszak politikai gyakorlatában egyre inkább megjelenő abszolutizmus eszméjéről is, mindamelllett, hogy Erzsébet és Jakab uralkodói szerepkörét is górcső alá veszi. Előadásomban szeretném bemutatni Goodman püspök emlékiratát és annak keletkezési körülményeit, amelyek egyrészt a Stuart–időszak korabeli megítélését árnyalhatják, másrészt betekintést nyújtanak egy különös személyiség világába: hogyan látta egy katolikus püspök az anglikán udvart?

A strange mirror: a Catholic bishop's memoirs of the Anglican court of James I.

The early Stuart period has many sources to examine, however Godfrey Goodman's memoir shows us a different perspective of this era. Goodman was an Anglican bishop who most likely became Catholic during his career. With his writing he has provided an insight picture of the happenings in court and its most important people, completed with his critiques and thoughts.

Erdélyi Virág: *A kora újkori udvari kultúra forrásainak feltárása és közreadása a dualizmus korában*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Erdősi Péter

Előadásomban a kora újkori udvari kultúra kései imázsával és historiográfiájával foglalkozom, melynek során elsősorban a dualizmus korának forráskiadásait, forrásközleményeit veszem vizsgálat alá. A készülő doktori disszertációm témájához kapcsolódó előadás rávilágít arra, hogy a korabeli történészek miként kezdik el összegyűjteni az udvari élet emlékeit, forrásait, tehát az arra vonatkozó szövegeket és dokumentumokat. Ebbe a sorba tartozik báró Radvánszky Béla háromkötetes monumentális, a *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században* címet viselő munkája, illetve a Magyar Történelmi Tár hasábjain megjelent forrásközlések. Mivel a dualizmus kori időszakban – a 19. század második felében és a 20. század elején – a 16–17. század kutatói számos forrást jelentetnek meg és tesznek a szélesebb közönség számára is elérhetővé a jelzett témakörben, így ezáltal megvizsgálható, hogy miként formálódott a kora újkori udvari kultúrára vonatkozó tudás a magyar arisztokráciának, a főuraknak, a nemeseknek vagy éppen az erdélyi udvarnak az életformájára, tárgyi környezetére vonatkozó források közzétételével. Az előadás tehát azt veszi górcső alá, hogy Radvánszky Béla munkája és a korszak forráskiadói tevékenységének eredménye hogyan állítja elénk a források publikációján keresztül a kora újkor udvari kultúrájának szokásait, elsősorban a tárgyi kultúráját. Mindezek pedig olyan tanulsággal szolgálhatnak számunkra, hogy a kijelölt korszakot jellemző forrásgyűjtő, forráskiadó tevékenység és teljesítmény egyfajta alapot biztosíthatott a kora újkori udvari kultúrára vonatkozó emlékezet formálódásához, mégpedig a történelmi dokumentumok segítségével, a nemzeti történetírás fejlődésének és intézményesülésének, a nemzeti emlékezet formálódásához adott hozzájárulásának kontextusában.

Exploring and publishing the sources of early modern court culture in the Dualist period

In my lecture, I examine how the historians of the Dualist period began to collect the documents of the early modern court life and culture. The collecting and publishing of these sources could serve as a basis for shaping the memory of early modern court culture with the help of historical documents.

Jelenfi Róbert: *Koronázás és országgyűlés a visszafoglaló háború alatt – Az 1687/88-as diéta a Gazette de France hasábjain*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Gózonné Dr. Etényi Nóra

I. Lipót magyar király 1681 után ismét országgyűlést hívott össze Magyarországon 1687-ben, utódlása biztosítása és fontos alkotmányos változtatások céljából. Ekkorra a rendek és az uralkodó erőviszonya már jelentősen eltolódott utóbbi javára, köszönhetően a törökellenes visszafoglaló háborúk katonai sikereinek. Mivel a kor államelméleti felfogása értelmében a fegyverrel elfoglalt területen az uralkodók nem kötelesek a hagyományokat és a törvényeket megtartani, a magyar rendek, mint „nemzet” és „közösség” kissé fenyegetve, kényszerhelyzetben találták magukat. Nemzetközileg pedig Lipót keleti hódításai és sikerei a versailles-i udvar számára is egyre nagyobb fenyegetést jelentettek, a Habsburg–Bourbon rivalizálás kontextusában. Előadásomban a francia kormányzati hetilap, a Gazette de France vonatkozó híreit mutatnám be. A gazdag információs hálózatokból származó hírek tálalását a francia politika érdekei szabták meg, így fontosnak vélem bemutatni az esemény súlyát a katonai hódításokhoz képest. Sőt, a francia politikai struktúra fényében az is érdekes, hogyan vélekedtek en bloc a diétákról. A publikált információkat az olvasóközönség „tudásanyagához” is igazították, így azt is megvizsgálom, hogy a lap látja-e, ismeri-e a magyar politikai élet legfontosabb szereplőit, mint a legfőbb tisztségeket viselő világi, és aulikus főnemeseket, illetve megfogják-e a rendek között húzódó érdekellentéteket, vagy egy egységes „közösségként” tekintenek rájuk. A diéta kiemelten foglalkozott a protestánsok helyzetével, ami kényes kérdés volt Franciaországban 1685 után. Milyen részletességgel tudósított a Gazette az 1687. évi magyarországi protestánspererekről és ezen sérelmek országgyűlésen tárgyalt megoldásairól? A lap plasztikus leírásokat ad, az országgyűlés keretein belül zajló (koronázási) ceremóniákról, amelyeket közösségeken átívelő, kulturális normaként a francia olvasótábor is könnyen értelmezhetett. Előadásomban többek között ezen problémaköröket szeretném bemutatni.

Coronation and Parliament during the Great Turkish War – The Diet of 1687/88 in the Gazette de France

In my presentation, I would like to analyse the Gazette de France's reports on the 1687/88 Hungarian diet. This „state sponsored” French weekly newspaper had the benefits of an extensive information network, and its direction was set by French politics. During this decade, special attention was paid to military actions against the Turks in this periodical, because it gave the possibility to Louis XIV's court to divert the public attention from their plans and policies and Leopold's successes on the „eastern front” were really important even to them in the context of the growing Habsburg–Bourbon rivalry. However, it's interesting to see the weight of a purely domestic Hungarian political event in the newspaper compared to the military campaigns. Given the so-called „absolutism” (even if nowadays the French historiography does not use this term), how did they see a national assembly? What was known and published about the participants, the ceremonies and the main issues and tensions during this diet? Can some French propaganda be detected? I would like to answer all these questions.

Baráth Zsolt: *A hír és híradás szerepe a kora újkori Rába folyó mentén*

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Végh Ferenc

Köztudott, hogy a XVII. század folyamán a Kanizsa ellen vetett végvidék várai önmagukban elégtelennek bizonyultak az oszmán portyák teljes egészében történő megszürésére. A főként Kanizsáról kiinduló oszmán rablótámadások egyik elsődleges célpontjának Magyarország nyugati határfolyóján, a Rábán túl húzódó, még hódolatlan területek számítottak, melynek okán a végvárláncolat mögött mintegy másodlagos védelmi zónaként működött a Rába vonal. Miután a két sáv viszonylag távol esett egymástól, a Rába menti erősségek első emberei részéről a folyók közti terület védhetőbbé tételére is történtek kezdeményezések. Ezen korreláció keresése, a Rábán eszközölt védelmi munkálatok, valamint épített létesítmények védekezésben tanúsított hatékonysága ugyanakkor nagyban függött a helyi társadalmi elemektől. Ehhez kapcsolódik előadásom központi témája is, amely a Rába mentén kialakult/kialakított védelmi stratégia „legalacsonyabb”, ám ezzel együtt legalapvetőbb szintjéhez, a polgársághoz és annak információértékéhez kapcsolódik. Ugyanis annak ellenére, hogy a források jelentős része arról tanúskodik, hogy az említett rétegtől származó információk főként az általánosságokra szorítkoztak, mégis a védelmi rendszerbe történő beintegrálásukra való törekvés folyamatosan napirenden volt a kora újkori Rába mentén. Mi volt ennek az oka? Milyen módon közvetítettek információkat? Milyen következményekkel jártak az esetleges mulasztások? A pribékek jelenléte milyen hatással volt a Rába mentén élőkre? A Rába és a Zala közötti térség védelme érdekében milyen lehetőségek merültek fel? Előadásomban prezentálni kívánom azt, hogy a hírszerzés, mint tevékenység milyen hatást gyakorolt a polgári lakosság életére, valamint a fentiekben feltett kérdéseket szeretném megválaszolni konkrét példák bemutatásán keresztül.

The role of news and news reporting along the Rába river in the early modern period

In the 17th century, the primary target of the Ottoman raids starting from Kanizsa were the unconquered territories beyond Rába. The effectiveness of the defence along the Rába largely depended on the local population. Many documents talk about the fact that civilian information is general, but they wanted to make it part of the defence. What was the reason for this? How was information conveyed? What were the consequences of possible omissions?

Horváth Réka: *Rebélió, nemesi összeesküvés, felkelés? II. Rákóczi Ferenc fellépésének előzményei a londoni hetilapokban 1701–1702-ben*

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Témavezető: Gózonné Dr. Etényi Nóra

Előadásomban a Rákóczi-szabadságharcot (1703–1711) megelőző két év magyarországi eseményeinek londoni sajtóban való megjelenését mutatom be két hetilap, a *The Post Man* és a *The London Gazette* 1701-es és 1702-es számaiban közölt tudósítások elemzésével, amelyek az angol főváros legismertebb periodikus sajtótermékei voltak. A szabadságharcot az angol sajtó részéről nagy sajtófigyelem övezte, amely változó intenzitással ugyan, de a szabadságharc végéig kitarzott. Éppen ebben az időben – a 17–18. század fordulóján – kibontakozó nyilvános térben létrejövő angol politikai diskurzus elsődleges médiumai a periodikumok voltak, amelyek szerepe jelentős ütemben növekedett a vizsgált korszakban. Az angol hetilapok aktívan tudósítottak a visszafoglaló háborúról (1683–1699), az oszmán uralmat lezáró karlócai békéről, valamint a Rá-

kóczi–szabadságharcról is. Felmerül azonban a kérdés, hogy hogyan tudósítottak a magyarországi helyzetről a karlócai béke után, mielőtt még a szabadságharc kitört volna? Érezhető volt-e a krízishelyzet rövid időn belüli bekövetkezése? Megjelent-e a nemesi szervezkedés lehetősége? Reprezentálták-e II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) potenciális politikai szerepvállalását, illetve összekapcsolták-e ezt Thököly Imre (1657–1705) működésével? Hogyan változott meg a hetilapok narratívája a szabadságharcot illetően az események előrehaladtával? Az európai hatalmi egyensúly eszméjét ekkor már szem előtt tartó Anglia hol helyezhette el Rákóczi éppen kialakulóban lévő mozgalmát, illetve az egész magyarországi térséget az ekkor kitörő spanyol örökösödési háború (1701–1714) hajnalán, amely az európai hatalmi erőviszonyok komoly átrendeződését vonta maga után? Előadásomban többek között ezekre a kérdésekre igyekszem választ adni a lapok vizsgálatán keresztül, ezáltal pedig meghatározni a szabadságharc angliai sajtóba való beágyazódását, amely ország „elhatározásai döntöttek háborúról vagy békéről”.

Rebellion, noble conspiracy, uprising? Precedents of the action of Ferenc Rákóczi II in the London weekly papers in 1701–1702

In this presentation, the portrayal of the prelude to Rákóczi's War of Independence (1703–1711) and Francis II Rákóczi's (1676–1735) appearance as a political factor is introduced in the contemporary London press via the issues of two newspapers, *The Post Man* and *The London Gazette*, published in 1701 and 1702.